

l'ullal 9

tercera època

revista del cpfpa
francesc bosch i morata
xàtiva
maig 2009

sumari editorial

participació de l'escola

A mi madre.
Paqui Sanfelix
8 de març del 2009:
Dia de la Dona.
Aprendre i millorar.
Sunsi Puig
L'al·lèrgia.
NS
A mon pare.
Mª Angeles Terol
Coronado
Querida Elena.
MJ
Camot.
Mª Nieves Pla i Vila
Querido sobrino.
Marián Tapia
Gonzalez
Viaje a la Font Roja.
Leonor Perez Biosca
Buenos días.
Remedios Lagua
Demasiados
antidepressivos.
Mayte
Educación/
aprendizaje...
apuntes.
Vicent Vila
El colegio.
Las alumnas y
alumnos de Base
El verano.
NS
Como era la vida
antes.
Pepica Chulia Moral
Recepta de

bunyols.
Melancolía.
Julia Navarro
Paella de verduras.
Encarna
Excursión a la Cova
Negra.
Mercedes Ordiñana
La Matanza.
Ana Carrión Pérez
Un día de excursión
a la Font Roja de la
ciudad de Alcoi.
Mónica Garrido
Giner
La escuela.
Recuerdos de mi
niñez.
Encarnación
Perales Ballester
La vida es.
Anónimo
A mí querido
Juan.
Maite
La primavera.
Amparo Fenollar
Recordant José
López Sellés.
Hermi
Mi abuelo.
Mónica
Refrans
Mi escuela.
Tere Jordán
Sabater
Mi perro.
E. Mengual

Per a Àngela.
P.S.
Las ciudades.
Julia Navarro
Marina.
Mònica Garrido
Giner

Recuerdos de las
escuelas de mi
infancia.
Marisol Giner Escobar
Tornar a l'escola als
cinquanta anys.
Mari Trini Martínez

Un dia a la
muntanya.
Marian
Madre.
Julia Navarro
En el curs 98/99.
MRN

editorial

Hui estem ací fent una mirada al passat i, aquesta mirada, sempre és intempestiva i, per tant, educativa, ètica i política; no és sols una recuperació de la memòria des del present, tantes vegades negada; és, sobretot, oposar a l'oblit no sols la memòria sinó també la veritat, una veritat que lenta desfà les històries del poder i actua sobre el passat construint el present, viu i emancipador.

*Jo vinc d'un silenci
antic i molt llarg
de gent que va alçant-se
des del fons dels segles,
de gent que anomenen
classes subalternes,
jo vinc d'un silenci
antic i molt llarg.*

escola oberta

Educació popular: una mirada de
conjunt.
Carlos Núñez

taller de premsa

Coordinació: Paqui Borox i Pep Aparicio
Consell de redacció: Teresa Vila, Florentino Esteller, Sunsi Puig, Mercedes Ordiñana, Mónica Garrido, Amparo Argente, Laura Giner, Herminia Guerrero, Marian Marín, Mariví Sanchis i Vicente Vila
Correcció: Neus Benito
Fotografies: Agustí Perales Iborra, Manolo Picó, Tere Vila i Ricardo Richart
Dibuixos: Vicente Penalba, Mercedes Ordiñana i Vicente Vila
Disseny i maquetació: Taller de Premsa
Impressió: Matéu impressors, s.l.

Hui estem ací havent-ne travessat aquest silenci, lentament hem dibuixat unes línies que han esdevingut camins, una llarga trajectòria des de 1707 fins a l'actualitat, gran cultura popular posada en marxa, resistent i recuperada, en moviment.

Nosaltres reivindiquem aquest passat que tractem de fer present cada dia, reivindiquem la memòria singular i col·lectiva, una memòria en acte, viva i vivificant, que ens constitueix com a homes i dones, com a poble sense cap tipus d'amnèsia: sense fer una ullada al passat és impossible comprendre el present, i és així com encenem les espurnes de l'esperança.

Aquesta és la trajectòria que volem reconèixer i l'home-natge que hui volem fer a les persones adultes comunes que singularment hem elegit com a mostra real de la col·lectivitat humana que som per tal que siguin les fites que demarquen els llocs d'aprenentatge d'aquest centre públic.

*jo vinc d'un silenci
que no és resignat*

Nosaltres ens considerem hereus i hereves d'aquest llarg viatge, des del fons dels segles i, en aquest viatge, hem sentit, hem llegit, hem cantat, hem recollit pedres i arrels, cançons i paraules... en un moviment arrelat i fluent alhora, a través del qual hem fet collita de les llavors i els somnis, dels desigs i dels afectes de les persones que han constituït l'abans i l'ara d'aquestes iniciatives formatives d'educació popular i que, tot just ara, tornem altra vegada a escampar: *al vent, al vent del món*, per tal que fructifiquen de nou en les ments i en els cossos de les dones i els homes actuals i, d'aquesta manera, puguen esdevenir aigües vives que trenquen les pedres i fan aflorar la vida.

*Jo vinc d'una lluita
que és sorda i constant,
jo vinc d'un silenci
que romprà la gent
que ara vol ser lliure
i estima la vida,
que exigeix les coses
que li han negat.*

Començarem, ja fa temps, posant el nom al centre: Francesc Bosch i Morata, i hui, continuem aquest exercici de fer coses amb paraules, amb una esfera de noms propis i singulars que voldríem que tingueren com a clara finalitat la recordació de la consciència cívica, singular i col·lectiva, que ha travessat la nostra història com a poble: Remedios Laguía, Matilde Ridocci García, Josep Aparici Barberà, Dolores Organista Belda, Artemina Botella Terol, José Chocomeli Galán, Patrocinio Camús, Matilde Llària, María Llopis, Orlanda Gandia, Francisco Bolinches Mahiques, Bernat García Ripoll, Pep Gimeno "Botifarra", Lola Tortosa; aquestes són algunes de les persones que hem elegit, que ens acompanyen, que ens diuen que, fins en els temps difícils i durs, en circumstàncies adverses, hi ha temps i lloc per a la resistència i la generositat, per a la decència i la responsabilitat, per a la determinació, el compromís i la voluntat d'assumir els reptes esperançadors del present i de fer-nos càrrec del futur, un futur que ja és nostre.

A mi madre. Paqui Sanfelix

Cuanto mayor me hago más me acuerdo de mi madre; recuerdos dormidos en mi memoria, olores, sabores, frases. Recuerdos pasados pero nunca olvidados, sino dormidos. Olores como lavanda, limón, jazmín... a lavanda, de la que ella hacía el jabón que usaba; a limón del agua limón y a jazmín por las pequeñas y olorosas florecillas de un jazminero que ella cuidaba y que con un alfiler prendía al pecho.

El olor que hacía mi casa cuando llegaban las fiestas: el horno de la cocina de leña, el olor a anís de las pastas de Navidad o el de las paellas que olían más que alimentaban. Y tantos olores como días tiene un año.

Las frases de mi madre que utilizaba cuando hablaba de las personas de su edad: "Eixa xica o eixe xic", y que yo le contestaba: ¡Pero madre si tienen más de 60 años!, a lo que ella respondía; ¡ya llegarás tú y entonces verás!", también decía: ¡Antes de ser hijas tendríais que ser madres!

¡Cuánta razón tenía mi madre! Ahora hago yo lo mismo, cuando hablo de personas de mi edad: digo "ese chico o esa chica" y mis hijos, igual que yo le decía a mi madre, me contestan "que de chico nada, que es un yayo". Entonces me viene el recuerdo de ella: mi madre. Me la veo llena de vida, con su pelo blanco, la bondad reflejada en el rostro y siempre dispuesta a ayudar a sus hijas; pero me da mucha pena no haber sido madre antes que hija porque le hubiese dicho: "muchas gracias por ser mi madre, aunque fuiste primero hija y supiste hacerlo muy bien". Por eso cuanto mayor me hago más me acuerdo de ella.

8 de març del 2009: Dia de la Dona.

A Josefa Bataller Granero, de les teues amigues i companyes

Si m'ho permeteu voldria fer-li un xicotet però merescut homenatge a la nostra estimada amiga Pepi.

En aquest dia de la dona et volem recordar con tu has estat sempre: amb el teu esforç, amb el teu coratge, amb el teu compromís, amb el teu sacrifici... i com no, amb tots els èxits que merescudament vas aconseguir. Et vas posar el llistó ben alt i vas arribar a allò que et proposares per la teua vàlua i constància.

Començarem farà uns vint anys, junt a altres companys, un camí per millorar la nostra educació, la nostra cultura, la nostra vida social i, amb tot, la nostra societat. Quasi una dècada al front de l'associació d'alumnes, defensàrem drets i participàrem en infinitat d'activitats. Allí estàvem davant de polítics, autoritats, professors, altres associacions... celebrant la setmana cultural de la presó de Picassent, fent anuncis publicitaris a la ràdio per donar a conèixer l'oferta educativa de la nostra escola o formant part del Consell Escolar.

Vull donar fe que vas ser una persona molt treballadora, et vas fer respectar a tots els llocs i a més jo he tingut l'honor de conèixer i compartir amb tu alegries i penes. Tot el que has fet a la teua vida ens ha servit per estimar-te i adonar-nos de com eres de valenta i el gran ànim que sempre has tingut donant exemple de com hem de viure: fent el bé i no decaure en contínues queixes.

El teu entusiasme davant la dificultat era únic, tu donaves ànim i suport allà on estaves. Et desvivies per quedar bé amb la gent, no t'importava anar on fóra i a l'hora que fóra per fer un favor, donar un cop de mà.

Recorde frases teues com: *"Quien pregunta es tonto un minuto, quien no pregunta lo es toda la vida", "como dice mi madre...", "como decía mi abuela..."*.

Recorde també l'any 2001, faltaven tres dies per començar el curs de Tèc. Auxiliar d'Infermeria on ens havíem matriculat i vas tindre una crisi de vertigen. Jo et vaig dir de tirar la tovallola i tu, malalta i tot, vas ser la que em vas donar coratge, valor, entusiasme... i vàrem tirar el curs enda-

vant. Em vénen també a la memòria les almoixàvenes, paelles, sopars, “*ca-lentitos*”... que bé ho passàvem!!! Un dia que varen entrar a robar a l’escola allí estaves tu donant suport a Paqui, parlant amb els policies i fent acudits de la situació. També com ens tocava córrer després de les reunions, perquè sempre xarràvem massa i tenies a les teues filles esperant. I així, més i més anècdotes que no pararia de contar.

La veritat, Pepi, és que les teues filles tenen tota la raó en dir que no es podia anar amb tu pel carrer de les vegades que et paraves amb la gent. A tots havies de fer-los una floreta, donar conversació, dir un acudit, donar un consell, dir un refrany apropiat a la situació... Tu deies: “*tan barato que es hablar y ¿ni ese lujo nos podemos permitir?*” Ningú podrà dir que vas ser una persona que passara indiferent pel seu costat.

Vas lamentar molt no poder estar a la inauguració del nostre col·legi, quasi no et vaig poder contar com va estar, però et vas alegrar molt perquè el nostre somni era una realitat i una gran millora per al nostre poble i la nostra gent. La recompensa de saber que hi ha gent que reconeix el teu esforç dóna per ben empleades les hores de dedicació que en el seu dia donares junt a professors i companys enfront de les autoritats per aconseguir un nou col·legi.

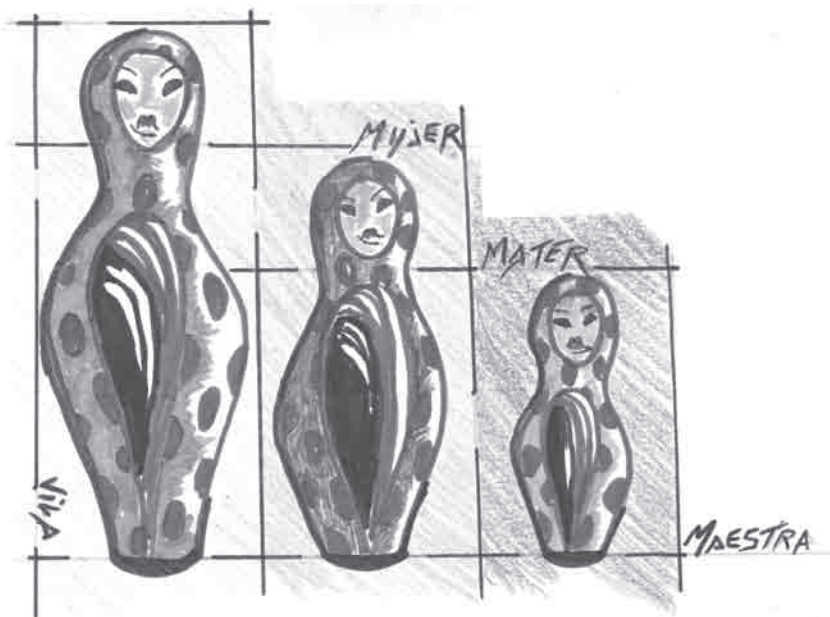
Fins i tot la teua malaltia ens ha donat lliçons de seny i valentia. Quan ens véiem em deies: “*Cuéntame cosas alegres y ponme al día que últimamente no sé “na de na”*”.

Xella, Xàtiva i tot el nostre xicotet món et trobarem molt a faltar. Serà difícil que algú et supere amb eixa gràcia i “*salero*” que sempre t’acompanyaven.

Haver-te conegut en estos últims vint anys és de les coses més especials que m’han ocorregut. Eres la persona que més m’ha fet riure i això sempre estarà amb mi.

I com tu deies. “*Te mueres como te paren*”.

He après que la vida és dura,
però jo ho sóc més.
He après que les oportunitats
no es perden mai,
les que deixes escapar
les aprofita un altre.
He après que quan sembres
rancor i amargura,
la felicitat se'n va
a un altre lloc.
He après que quan el teu *nano*
t'agafa el dit amb la seua maneta,
et té enganxat a la vida.
He après que com menys temps malgaste,
més coses faig.
He après que cal gaudir del viatge,
i no pensar només que en la meta.

Tot un llarg hivern esperant la Primavera i quan aplega apareixen els problemes d'al·lèrgia. Esternuts, picor de nas, la moquita caient, no pots respirar bé. Tots corrent al metge, als hospitals. La veritat és que es passa molt malament.

Els metges recomanen no eixir al camp. Però no cal anar al camp. Ací al nostre poble hi ha una gran quantitat d'arbres als quals la gent els té moltíssima al·lèrgia. Abans eren sols els plataners de l'Albereda, però ara els tenim pertot arreu. Tots els arbres que planten són de la família dels plataners. Com pot ser això? Sabent que la majoria de gent els té tantíssima al·lèrgia!

No seria possible canviar aquests arbres que donen tants problemes per uns altres de fulla grossa i perenne? Personalment faig una crida. Demane, per favor, si qualsevol persona llig aquest article i pot fer alguna cosa que done una solució, el que siga... tots els al·lèrgics quedarem molt agraïts.

Els arbres, al meu parer, es planten per a purificar l'aire de la pol·lució ambiental, no per a crear malalties.

A mon pare. Mª Angeles Terol Coronado

Tots els pares pareix
Que en segon lloc estan
No t'ho cregués així pare
Que en primer lloc tu també estàs
A l'igual que sense la mare
Sense tu no hauria nascut
Tens també el mèrit
Que m'hagen concebut
Tots des de xicotets
Cridem primer a la mare
Però en la vida hi ha moments
Que preferim que estiga el pare
I no em preguntes per què

No ho puc contestar
Només et puc dir
Que et vull al meu costat.
I el que més m'agrada
Quan et visite
És que m'escoltes amb atenció
Tot allò que et vull contar.
Que et vull molt és el que puc dir-te
T'ho dic amb la mà en el cor
I a tothom que em pregunta
Li ho puc dir sense por.

Hace tiempo que no tengo noticias tuyas, espero que todo te vaya bien. Por mi parte, tengo que darte una noticia, “el amor ha llegado a mi vida”. Esta frase no es correcta, pues, ya estaba en mi vida “el amor”; tal vez, la correcta sería “estoy enamorada”.

Es algo que no sucede todos los días, pero cuando ocurre ¡es maravilloso!, sobre todo si ese amor es correspondido y cuerpo, mente y alma están abiertos a recibir ese precioso sentimiento que une a dos personas de tal manera que, sin hablar, cada una sabe lo que quiere la otra; el placer que se siente al entregar todo el sentimiento, todo el cariño, todo el amor que como una “mascletà” se enciende dentro de ti, al que tienes que dar salida, o de lo contrario estallarías. Es algo que, no tengo palabras suficientes para describir lo que mi cuerpo siente, pues, si antes me sentía bien, ahora me siento más que bien. De momento es como yo imaginaba que tenía que ser cuando te enamoras. Imaginaba que, si estaba bien, ese sentimiento me haría sentir mejor; también consideraba que para que eso ocurriera, el sentimiento tenía que ser correspondido, porque cuando es así, “dar no cuesta nada”, ya que todo va fluyendo en armonía.

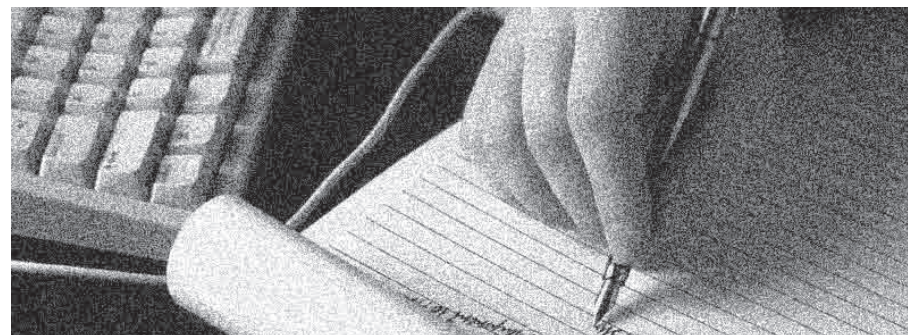
Cómo vamos cambiando con el paso del tiempo... Recuerdo lo fracasada, desdichada, inútil, y no sé cuantas cosas más, que me sentía cuando decidí cortar mi vínculo de unión, con la persona que, cuando me uní a ella, pensé que sería para toda la vida. No la culpo a ella por mi estado emocional, pues hoy, he tenido el tiempo suficiente de meditar todos esos interrogantes y eliminar todos los rencores que vas acumulando cuando no quieres enfrentarte, consciente o inconscientemente, a lo que realmente te está turbando y vas desviando la causa principal hacia otra dirección; tal vez porque nos cuesta reconocerlo o tenemos miedo de enfrentarnos a ello, o no es el momento de abordarlo y vamos posponiendo solucionarlo, sin darnos cuenta de que, a medida que pasa el tiempo, dentro de nosotros van creciendo una serie de sentimientos que poco a poco no van hundiéndose, nos anulan, no nos dejan avanzar, nos hacen sentir infelices, fracasados, rencorosos, culpables, inútiles y un sin fin de cosas más.

Cuando pienso en esas mujeres, que junto a todos esos sentimientos, están siendo violadas y maltratadas violentamente, no sé si podemos ser capaces de sentir lo que ellas sienten, ya que todo se multiplica y necesitan mucho apoyo y mucha ayuda porque la venda que las cubre, no les deja ver el camino, ya que,

encima, se sienten culpables de lo que ocurre, les falta la fuerza suficiente para que puedan darse cuenta de que lo que está pasando, no es culpa suya y puedan dar el paso para cortar la relación con sus agresores. Luego también la necesitarán, sobre todo, para poder rehacer su vida, pues no sé si estoy en lo cierto, pues hay veces que piensas que, con otra persona, eso, no te hubiera ocurrido y, a lo mejor, lo que ha ocurrido ha sido por no enfrentarse a que por causas diversas, se acabó lo que en un principio había, por silenciar, aguantar, esperar que cambie...

Pienso que lo realmente importante es, primero desprenderse de toda la contaminación que llevamos dentro (tirlarla, quemarla, arrancarla...) buscar cada uno como puede deshacerse de ella, luego poner los pies en el suelo (se ha estado durante mucho tiempo anulado, pululando y creando una fantasía para poder salir adelante), mirarse por dentro, descubrirse y conocerse, porque cuando te descubres y te vas conociendo y te das cuenta de lo que eres capaz de hacer, de que no eres inútil, de que eres capaz de emocionarte viendo un día espléndido, de sentir que te ríes pero que lo sientes desde dentro, de darte cuenta de lo que pasa a tu alrededor, estar consciente en ese momento sin tener tu cerebro en otro sitio, ¡todo eso es maravilloso!. Si todo eso va ocurriendo, ya estás rehaciendo tu vida.

El enamorarse no es algo que puedas programar, es algo que surge, por eso tienes que estar preparado para recibir ese amor y ese sentimiento de manera natural, limpia, con sencillez, dejando que vaya invadiendo tu ser, pero sin por ello, tener que abandonar todas las parcelas que cada uno necesitamos en nuestra vida, sino que será algo que entrará a formar parte de nuestra vida y, que al ser compartido, nos irá llenando y hará que mutuamente nos aportemos enriquecimiento a nuestras vidas. *Realmente enamorarse es maravilloso.*

INTRODUCCIÓ: Les Rondalles són històries ocorregudes en un lloc determinat i que s'han transmet de generació en generació de viva veu. Contades de pares a fills i que com sol ocórrer en les històries que es narren recordant el que abans t'han contat a tu, sols afegir coses i adornar-la per tal que sembli més interessant.

Escriptors com Enric Valor ha sigut un dels importants recollidors de *Rondalles*. Després es desperta l'interés en altres escriptors i aficionats per conèixer les històries de la seua terra i acaben escrivint-les. Com que el llenguatge és fàcil i popular són fàcils de llegir i a més resulten molt importants en donar-nos a conèixer la vida dels nostres avantpassats.

RONDALLA: Allà a finals del segle dinou, un personatge anomenat Camot va crear la por i el desassossec entre els habitants de la Costera. Era un lladre que a més de robar a tot arreu era bregós i mala persona. En una de les seues baralles va matar a un veí molt apreciat a Xàtiva. La Guàrdia Civil portava ja un temps buscant-lo, però no hi havia manera de fer-se amb ell. Un dia la Guàrdia Civil va ser avisada per un veí que l'havia vist per les hortes on es trobava la séquia de la Vila.

Allà que va anar la Guàrdia Civil carregada de reforços de tota la Costera i després d'una llarga batuda van poder fer-se amb ell. Lligat el portaren a la presó de Xàtiva, que es trobava a la plaça de l'Espanyoleto, i allí va quedar empresonat fins que el jutjaren, encara que tots estaven segurs que no eixiria si no era amb els peus per davant.

Naturalment Camot no es conformava en acabar d'aquella manera la seua vida i com que tenia tot el temps del món per pensar com fugiria, va idear començar per fer un túnel que el traguera fora de Xàtiva. Totes les nits, primer amb les mans fins que va arrancar una pedra de la paret de la cel·la i després amb la pedra, anava fent forat i avançant en el túnel, el temps passava i ell seguia avant en el túnel. Portaria uns dos anys i ell seguia avant. Per fi una matinada va veure la llum. Havia anat a parar al Portal de Cocentaina, prop de la Font de vint-i-cinc dolls (**xorros*). Va mirar avall i amunt i va veure que a la dreta hi havia un forn. Va pensar que allí seria un bon lloc per amagar-se uns dies, fins que la Guàrdia Civil el donara per mort. A més a més en el forn,

durant el dia s'amagaria en l'andana i de nit podria baixar i menjar pa i pastes que sempre quedarien d'un dia per l'altre. Va entrar i com un furó va tirar cap amunt per l'escala i en l'andana es va quedar. El que no va veure Camot és que el xiquet de la casa estava al forn i el va veure entrar i pujar escales amunt.

Son pare va arribar d'esmorzar i el xiquet li va contar el que havia vist. El pare va cridar a la Guàrdia Civil i estos van acudir sense pensar en qui anaven a trobar-se. El ben cert és que Camot de nou va ser empresonat per sempre, després de tot el que s'havia esforçat no li va servir per a res. Ara ja sabeu d'on ve la dita "*ha quedat com Camot*".

Querido sobrino. Marián Tapia Gonzalez

Juan Navarro Rus, querido sobrino, ¿Por qué te fuiste tan pronto? No lo esperábamos, te vimos crecer lleno de alegría, inquieto, cariñoso, atento con todos. Muchos amigos tuviste que te apreciaban. No llegaste a cumplir los veinticuatro años ¡y nosotros que pensábamos compartir contigo los días felices que te aguardaban!

Quién nos iba a decir que aquel día 21 de julio de 2005 iba a ser tu último día. Nuestro único consuelo es sentir que nos sigues queriendo. Jamás te olvidaremos y la esperanza no perderemos. Al final, de nuevo nos encontraremos.

Con amor, recibe un millón de besos.

Viaje a la Font Roja. Leonor Perez Biosca

Nuestros profesores de la escuela de adultos organizaron el viaje. Fue un viaje muy interesante, el paisaje de las montañas era maravilloso, la monitora nos explicó los hornos antiguos donde se hacía el carbón y cocían la cal.

Yo eso lo he vivido, y muchas cosas más que nos explicaron, por eso me alegré mucho y fue muy emotivo para mí recordar mi juventud.

También fuimos a ver la arquitectura de la fachada del pavo, los puentes de Sant Jordi y Maria Cristina y otras cosas culturales más, por ejemplo, las murallas medievales, la torre de Navalaria... todo esto gracias a la escuela de adultos y a nuestra asociación.

Por la vida se puede pasar de dos maneras: como una maleta que la coges, la llevas y la vuelves a dejar; o como un rosál, que se enreda por donde pasa, yo soy como el rosál, no paso indiferente por el lado de los que me rodean, por eso al ver, junto a mí tantos compañeros que he tenido, a mi lado, siento una enorme felicidad y alegría. Gracias por acordaros de mí, no lo olvidaré nunca.

La educación de los adultos es un deber de los gobiernos, una obligación ineludible.

Una persona no puede quedar con los conocimientos de los 14 años, o antes, pues hay muchas causas que le impiden más estudios, razones económicas, sociales, físicas etc, y no se les puede dejar sin una salida para que se complete su formación y puedan acceder a estudios superiores, a puestos de trabajo o a su íntima satisfacción.

No puedo dejar de hablar de la educación de la mujer, pienso muchas veces en los millones de inteligencias, posibles ingenieras, científicas, artistas, inventoras, etc., que ha perdido la humanidad, por el simple hecho de ser mujeres. Ser mujer no es un defecto (como algunos pretenden) el defecto lo tiene el que no llega a comprenderlo.

No puedo terminar sin un recuerdo emocionado y entrañable al viejo y querido colegio “Gozalbes Vera” que durante años albergó a tantas organizaciones educativas: Las escuelas, El conservatorio de Música, La educación de Adultos, El centro de profesores. etc.

Que los nuevos Centros contengan en su interior la misma dedicación del Profesorado, la alegría del Alumnado y, sobre todo el ambiente de amistad y compañerismo del que he disfrutado yo.

Demasiados antidepresivos. Mayte

Aquel 21 de julio cambió para mí la vida por la muerte de mi hijo. Fue una muerte inesperada y muy rápida, fue para toda mi familia, amigos y, sobre todo para mí, muy duro y muy doloroso. Mi hijo mayor, habíamos vivido juntos muchas cosas. Me siento vacía sin él. En todo momento lo tengo en mi mente desde que me levanto hasta que me acuesto. Hay muchos días que tengo sueños muy bonitos de él, pero luego no son realidad cuando me despierto. Tengo mucho llorado y hay momentos que ya no me quedan lágrimas. Pero la vida sigue aunque, a veces, no quieras porque por ley de vida me hubiera tenido que llorar él a mí pero, por desgracia, no ha sido así. Voy a los sitios y él está en mi memoria y me pongo triste porque pienso que podría estar allí conmigo, es un dolor que no se puede explicar. Cuando ocurrió los médicos me llamaron para que fuera a su consulta pero yo no quería ningún medicamento porque pensaba que el dolor tenía que pasar por mí, pero también pensaba que no quería caer enferma. Me costó muchísimo porque tenía miedo hasta de salir de casa, pero un día dije: me voy a trabajar y no me voy a tomar ninguna pastilla y, poco a poco, perdí el miedo.

Lo que más necesito es hablar de él porque para mí siempre estará conmigo y no quiero que lo olviden.

Querido Juan; ¿por qué te fuiste tan pronto? No lo esperábamos, te vimos crecer lleno de alegría, inquieto, cariñoso, atento con todos. Muchos amigos tuviste que te apreciaban. No llegaste a cumplir los veinticuatro años y nosotros que pensábamos compartir contigo los días felices que te quedaban.

Educación/aprendizaje... apuntes. Vicent Vila

Nos encontramos en un centro de enseñanza varios grupos de personas: padres/madres, jóvenes/viejos, docentes/alumnos..., para escuchar la voz a través de un lenguaje de una persona que pretende transmitir el modo y la forma de rescatar el encanto natural que tenemos las personas –como condición humana de la educación y enseñanza, ocupación más que preocupación por la educación/aprendizaje desde la práctica...

Prácticamente éste era el motivo y la causa de que el Batalloso nos deleitara con un lenguaje apacible, sencillo y claro de su idea educativa, basada naturalmente en su experiencia -raíces, vivencias...-. Nos hizo sentir a “todos”, entre comillas, cómplices de una preocupación: la forma de saber ocuparnos de nuestra educación/enseñanza desde nuestras experiencias.

Tres palabras definen a la letra “M”, le dijo su madre: M: de mujer, M: de madre, M: maestra...

No cabe la menor duda ni posibilidad que ha sido y es la mujer el eje motor de la educación y el aprendizaje, por la sencilla razón que la propia ley natural, sin manipulación previa, así lo ha concebido y así lo tolera. Ha sido el hombre a través de la complejidad, quien haciéndose cómplice y poseedor de los atributos femeninos ha desarrollado en paralelo la educación/enseñanza formateándola desde el poder y jerarquizándola a sus causas y consecuencias. Lástima que muchas emes de mujeres hayan sucumbido en sus ideales..., la educación/enseñanza natural pasa a ser superficial y material... encontramos hoy, centros educativos totalmente jerarquizados y etiquetados. Los docentes se limitan a dar conocimientos, sin preocuparse siquiera para que sirven, sólo cuenta para ellos una simple nota. La escuela en sí está totalmente burocratizada. De ahí, nos encontramos con una serie de docentes que sólo se limitan a “preocuparse” de seguir una serie de reglas establecidas (previo pago) de unos gobiernos capitalistas que les obligan a seguir sin olvidar el saber estar, educadamente hablando:

a) en los centros de educación infantil, nos encontramos a niños con distintivos de colores (adhesivos circulares) para diferenciarlos según el comportamiento en las aulas: verde, tímido, callado; naranja, incordiador; rojo, el rompe materiales; negro, el pegón, etc.; con estos procedimientos, nos preguntamos: ¿cómo es el entorno de estos niños?, ¿cómo enlazar la educación/aprendizaje desde el seno materno a la primera escuela?

Tendríamos que plantearnos la educación como una relación entre los educadores/padres en unas líneas discontinua/continua, paralelas y mutuas, en dónde los muros de los centros sólo sirvieran para cortar el frío viento. Discontinua porque los niños deben ir avanzando en pequeños y diferentes saltos y continua porque los maestros y padres tienen que ser continuamente cómplices del proceso y desarrollo de ese caminar libre de los niños.

b) a continuación nos encontramos en los centros de enseñanza juvenil en dónde la juventud se encuentra en un tipo de escuelas cuyas formas educativas han

desaparecido en su totalidad (el problema educacional pasa a ser uso exclusivo de los padres), los maestros se dedican a dar una materia con una finalidad concreta; la adolescencia sale de estos centros con una simple nota grabada en la frente: cinco, cuatro, nueve, tres etc. (yo soñaba con ser una buena cirujana, en mi instituto, sacaba buenas notas -excelentes- en todas las asignaturas que marcaban mis emociones, mis deseos, pero, ese pero desgarrador contribuía a que asignaturas que no me preocupaba por entender porque sencillamente no manaban de mí, hicieron que mi nota fuese un seis con ochenta y cinco, plaff!!... No pude optar a mis deseos, me limité a estudiar informática, y según mi entorno y para mi consolación es una carrera de futuro; ¿dónde está la ilusión de mi sueño?, mientras tienes ilusión, tienes esperanza; si el sueño es posible, deja de ser esperanza...

Los educadores no deben olvidar que la educación es adquirir sabiduría a través del tiempo; aprendiendo a aprender conjuntamente y en complejidad con los alumnos.

Tanto los docentes como los padres no debemos olvidar que la educación es un proceso de conciencia, un darse cuenta en donde vivimos con libertad, aprendiendo a ser ciudadanos con emociones y sentimientos y valorar con solidaridad y competitividad los valores humanos que todos tenemos; la educación es permanente; no se puede vivir sin estar enamorados de la vida.

El colegio. Las alumnas y alumnos de Base

Sólo unas palabras para felicitar tanto a Paqui, la directora del centro, como a todo el claustro de profesores. Y también a todos los que forman la dirección de la asociación. Vuestra y nuestra lucha ha dado sus frutos. El colegio nuevo es una realidad. Felicidades. También os queremos felicitar por el éxito de la semana de puertas abiertas, todo fue fenomenal.

El verano. ns

El verano ya está ahí y con él el genuino calor que en esta querida Xàtiva cae como plomo, tanto que a veces se hace verdaderamente insoportable. Pero a mí personalmente el verano me gusta mucho. Es alegre, tiene luz y color, se vive más, se disfruta más y, lo mejor de todo, llegan las muy esperadas vacaciones y con ellas la ilusión de viajar, de conocer lugares nuevos, de disfrutar de esos paisajes fantásticos e inolvidables, de gustar la sabrosa gastronomía de otras comunidades. Es algo que se tiene que vivir y experimentar. ¡Toda una gozada!

Como era la vida antes. Pepica Chulia Moral

Nací durante la guerra, el 13 mayo de 1937, en la calle de San Joaquín. Éramos dos hermanos y dos hermanas, yo soy la pequeña. A los diez años nos quedamos sin padre. A esta edad empecé a trabajar, mi primer trabajo fue en el campo. Según la temporada hacia unas cosas u otras. Por ejemplo: limpiar uva, recoger algarrobas, habichuelas, etc.

Luego, me puse a servir en una casa paseando dos niñas pequeñas. Cuando se dormían, me hacían trabajar en la casa: lavando el suelo arrodillada, lavando ropa, fregando...

Después me fui a trabajar a casa Esplugues, de criada, allí estuve trabajando hasta que me casé en el año 1957, tenía 20 años.

He tenido dos hijas y un hijo, y como podéis suponer no fui a la escuela. Hace tres cursos que vengo a la Escuela de Adultos, estoy contenta de haber venido. He aprendido a leer y a escribir.

Recepta de bunyols.

Sant Josep... Falles...! Bunyols... Bunyols, Bunyols... Que bons! En xocolata o passats pel sucre, són tradició per Sant Josep, encara que en qualsevol moment són bons. Ací tenim una recepta per a poder fer-ne.

Bunyols de la tia Conxa

INGREDIENTS: Un ou, una xorradeta d'anís, mitja llima escorreguda, una pastilleta de rent, mitja carabassa bullida, una culleradeta de sucre i la farina que admeta.

PREPARACIÓ: Per a començar es bull la carabassa i es deixa que es gele; a continuació, en una safata es posa la carabassa i s'esclafa amb una forqueta a punt de puré, seguidament es posen els següents ingredients: un ou, sucre, anís, llima, després en l'aigua de la bullida de la carabassa es desfà el rent en companyia de la farina que va tirant-se a poc a poc i pastant-se fins que queda una pasta no molt espesa, més bé caldosa, tenint en compte que s'ha de fer bona, seguidament es posa l'oli en un calderet que es calfe mentre la pasta es fa bona. Quan l'oli està calent es fica la bunyolera dins del calderet perquè es calfe, per tal que els bunyols no s'apeguen a la bunyolera i puguem eixir de seguida i comencem a fer els bunyols.

Melancolía. Julia Navarro

Tarde tranquila, casi
Con placidez de alma,
Para ser joven, para haberlo

Sido cuando Dios quiso, para
Tener algunas alegrías... lejos,
Y poder dulcemente recordarlas.

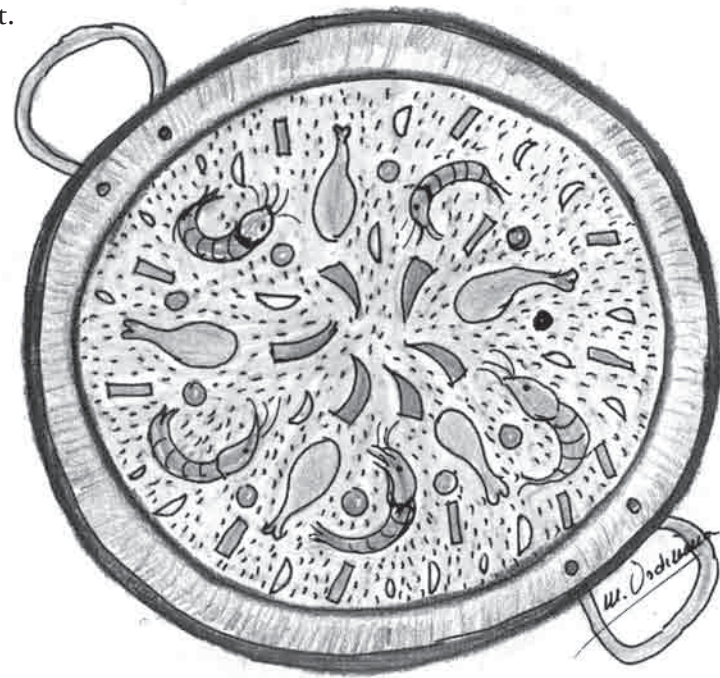
Paella de verdures. Encarna

Ingredients per a quatre persones: 1 pimentó verd
250 grams de floricol 0.50 grams de nap
400 grams d'arròs 1 manoll de bledes
0.75 grams carabasseta 2 tomaques madures
3 dl. d'oli 1 manoll d'espinacs
0.75 grams d'albergines 150 grams de faves tendres i pelades
200 grams de carxofes Pebre roig dolç, una culleradeta
0.50 grams de carlota Safrà en brins i sal

Talleu tota la verdura en juliana. Calfeu l'oli i sofregiu la verdura a foc fort. Afegiu una cullereta de pebre roig, removeu i poseu la tomaca ratllada. A continuació afegiu un poc de sal, el safrà en brins i dos litres i mig d'aigua.

Quan comence a bullir, repartiu l'arròs i deixeu-ho coure a foc viu durant 10 minuts i altres 10 més a foc lentet. Finalment, deixeu-la que repose durant uns minuts.

Bon profit.

Excursión a la Cova Negra. Mercedes Ordina

Es domingo y hace un día que apetece salir al campo a caminar, ¡naturalmente a quien le gusta la naturaleza! Nos dirigimos a la Cova Negra, aparcamos el coche, en el paraje conocido por la Fonteta, cuando llegamos vimos el cambio que había sufrido la zona.

La senda de antaño ahora es un camino bien cuidado, y en la parte del río todo el camino está bordeado de quitamiedos de madera, con unas vistas que son para visitar; hacía una suave brisa que se agradecía y que juntaban los aromas de pinos, tomillo, *timus pipirella* (*pebrella*) y romero, todo muy agradable, bordeando el camino en la parte de la montaña me sorprendió ver entre las plantas aromáticas unas flores ¡eran violetas!

Llegamos a la Cova Negra que está protegida por unas vallas *antidesaprensivos*, se puede subir por ambas partes hasta delante de la cueva, también protegidas las escaleras con barandillas de madera, todo bien conservado, la cueva está igual de impresionante, a parte de las rejas que tiene delante. La “Cova Negra” tiene un gran interés desde el punto de vista del patrimonio histórico-artístico. El nombre de la “Cova Negra” se cree que se lo asignaron por el aspecto negruzco de sus paredes.

Esta cavidad ha sido excavada por los técnicos del prestigioso Servicio de Investigación Prehistórica de la Diputación de Valencia desde el año 1928, habiéndose localizado en su interior y en el suelo de este gran recinto rocoso (de mas de veinte metros de anchura) restos arqueológicos de gran importancia. Impresiona pensar que esta gruta fue habitada por hombres del Neandertal, que se dedicaban principalmente a cazar los animales que pasaban por este cañón natural. Su visita al interior debe concertarse previamente con el Servicio de Arqueología del Ayuntamiento de Xàtiva. Seguimos por el camino siempre bordeado por las barandillas de madera, llegamos a la Casa de la Llum como todos la conocemos, tuvimos una sorpresa muy agradable, está restaurada y rodeada de una espléndida pinada con bancos y mesas de camping para que la gente pueda disfrutar del paraje, todo muy limpio y cuidado, también vimos unos viveros de plantas autóctonas para replantar la montaña, y todo gracias a los escolares y la escuela taller que pertenece al Ayuntamiento de Xàtiva, ¡queda muy bonito!

También tengo que decir que todo el camino vamos al lado de la antigua acequia moruna que nos traía el agua del manantial de Bellús.

La Matanza. Ana Carrión Pérez

Bueno, es el día 8 de noviembre el día que empiezan las matanzas. Yo me ponía junto con otras personas a las tareas propias de las matanzas. Lo primero, había que preparar la leña para que el fuego estuviera fuerte. Después, poner la caldera con agua. Seguidamente se le echaban las cebollas peladas y partidas, su cantidad en función de las morcillas que se fueran a hacer.

Mientras tanto el cerdo estaba preparado para descuartizarlo. La sangre ya la habían recogido en un *lebrillo* moviéndola para quitarle las impurezas. Después se hacían diferentes mezclas para hacer morcillas, chorizos...

Cuando se acababa de hacer la matanza nos reuníamos todos y se celebraba una fiesta, que consistía en comer, beber y pasarlo bien. Cantábamos, contábamos chistes y nos reíamos mucho después de todo el trabajo.

Un día de excursión a la Font Roja de la ciudad de Alcoi. Mónica Garrido Giner

La escuela de adultos Francesc Bosch i Morata de Xàtiva organizó una excursión para todos los alumnos interesados en ello, siendo un éxito y muy bien organizada, fue fantástica. Os relataré cómo fue el día: de buena mañana y con el autobús al completo, nos dirigimos a la Ciudad de Alcoi dónde fuimos directos a la Font Roja, declarado Parque Natural desde el año 1987, al llegar almorzamos todos juntos y el guía del Paraje, que se llamaba Quico, nos planteó una pequeña ruta que fue muy interesante amena y con un gran interés para nosotros y así adquirir conocimientos del lugar ya que Quico nos explicó que la fauna es rica y variada, cómo por ejemplo: la ardilla, el ratoner, el jabalí... Y la vegetación completa de carrascas, roble valenciano...

También nos enseñó como se producía el carbón vegetal, también el antiguo horno de cal, pues la cal se empleaba como desinfectante y al subir fue espectacular la vista tan bonita del paisaje que se divisa en el día claro y bueno que hacía la sierra de Aitana, Maigmó, la sierra Mariola... y nos hicimos varias fotos.

De bajada a la plaza del santuario donde se encuentra la famosa Font Roja y también la visita del museo donde nos ofrece los aspectos culturales y naturales relacionados con el Parque Natural.

Después de ver estas maravillas se nos hizo la hora de comer y nos dirigimos a la Ciudad de Alcoi donde el Hostal-restaurant Savoy nos ofreció un exquisito y riquísimo menú para todos. Cuando terminamos de comer dimos un paseo cultural por la Ciudad, haciendo referencia como no al puente de Sant Jordi sobre el cauce del río, las murallas que envuelven la Ciudad antigua de Alcoi, la casa Consistorial,

en su interior se pueden apreciar pinturas y esculturas de artistas locales y también los diferentes alcaldes que han pasado o representado la Ciudad; la casa del Pavo, un edificio modernista, Casa de la Bolla, antigua sede de la fábrica de Paños...

Todo fue espectacular regresamos al autobús todos cansados pero muy contentos de descubrir y saborear la magnífica excursión a la Ciudad de Alcoi.

La escuela.

La escuela de adultos de Xàtiva cumple 30 años de existencia. La dirección ha preparado unas jornadas de puertas abiertas con las que acerca sus actividades a la sociedad, talleres, conferencias y conciertos de música. Los invitados de honor han sido, Albert Girona, Miguel Batalloso, Pep Gimeno y Lola Tortosa. Lo más destacado ha sido la memoria y reconocimiento de las personas, en especial a las mujeres que han pasado por la formación y educación de las personas adultas, que dan su nombre a las nuevas aulas. Una conferencia del historiador Albert Girona sobre el legado de Francesc Bosch i Morata, del cual la escuela de Adultos de Xàtiva lleva su nombre con orgullo. Una charla de Miguel Batalloso sobre la educación de personas adultas, con la cual nos sentimos orgullosos y identificados, un taller de Memoria histórica, por medio audiovisual y por el profesor Vicente que nos hizo una pequeña reflexión para adquirir conocimientos a la hora de debatir y opinar sobre este tema u otro que nos surja sabiendo defender nuestra opinión.

Recuerdos de mi niñez. Encarnación Perales Ballester

Recuerdo que cuando era pequeña todos teníamos campo de cultivo y plantábamos verduras, hortalizas. También teníamos árboles frutales, comíamos las frutas de la temporada. Vivía en un pueblo pequeño, que se llama Vallés, está situado cerca de Xàtiva, esta ciudad tiene muchos pueblos pequeños alrededor y todos se dedicaban entonces a lo mismo: a los cultivos de la tierra. Cultivábamos maíz, trigo...

Como las casas eran grandes criábamos gallinas, conejos, cerdos... También hemos criado terneros que eran para la matanza, los traíamos al matadero de Xàtiva, mis padres los vendían a los carniceros. Los animales los traían a pie, porque como era un pueblo pequeño y eran los tiempos de la posguerra no había otros medios.

En mi casa teníamos un burro y también una mula. Cuando cogíamos el trigo lo llevábamos con el burro y la mula, a la era, allí se escampaba después se limpiaba, luego lo llevábamos al molino y se hacía la harina. Nosotros amasábamos la harina en nuestra casa y hacíamos el pan que salía muy bueno. Con el maíz hacíamos tortas y rollos.

Los pollos, las gallinas y los conejos los usábamos para comer y también los vendíamos para sacar algún dinero.

Ahora las cosas han cambiado compramos el pan en las panaderías, las verduras en las verdulerías y el pollo y el conejo en las carnicerías. Pero yo creo que no es tan natural y no tiene tan buen sabor como cuando los criábamos en las casas. Porque antes les alimentábamos de otra manera.

La vida es. Anónimo

Una oportunidad, aprovéchala,
Una belleza, admírala.
Una ambrosia, saboréala,
Un sueño, hazlo realidad,
Un reto, afróntalo,
Un deber, cúmplelo,
Un juego, juégalo,
Es preciosa, cuídala,
Si tienes riqueza, consévala,

Si es amorosa, gózala,
Si es misterio, desvévalo,
Si es promesa, cúmplela,
Si es tristeza, supérala,
Es un himno, acéptalo,
Una tragedia, domínala,
Si es una aventura, vívela,
Si es felicidad, merécela,
La vida es la vida, defiéndela.

A mí querido Juan. Maite

Rosa marchita de cementerio
mi corazón como ella está seco,
sus espinas clavadas llevo
por todo el cuerpo,
oscuros pétalos me tienen preso.
El aroma perdiste yo los sueños.
Las llaves quiero del Universo
para poder despertarte de tu sueño
¡porque no acepto que estés muerto!
El infierno ya no existe, ni tampoco
el cielo
sólo el vacío que me dejó tu cuerpo.

La primavera. Amparo Fenollar

Esta historia que voy a contar ocurrió en primavera. El 21 de marzo empieza la primavera. Es la estación del año que mas me gusta, por dos motivos, el primero porque florecen los almendros. Durante esta estación los rayos del sol llegan más verticales y se acorta la noche y alarga el día. Por lo que vamos pasando del frío al calor.

El segundo, que un día de primavera el día veintidós de abril, segundo día de pascua vine al mundo, y mi cumpleaños es una historia porque ese día no volvió hasta que cumplí los veintidós años por eso y por muchas más cosas me encanta la primavera porque es una estación muy bonita.

Recordant José López Sellés. Hermi

El pas dels anys fa que no podem recordar moltes coses al llarg de la nostra vida, però les persones que tenim certa edat i memòria històrica, recordem a Josep López Sellés, com un gran poeta local, que a més a més fou professor del col·legi Pares Claretians de Xàtiva durant diversos anys (1950-1960).

En aquells temps es publicaren les seues poesies en premsa i publicacions locals: *Alborada*, llibres de fira, i llibrets de falles.

També va col·laborar en programes literaris i culturals de Ràdio Xàtiva. Participà en certàmens locals, provincials i nacionals. Fou guardonat en repetides ocasions amb la Flor Natural, Vida i Englantina d'Or. Fou premi de premsa de la caixa de estalvis. Fou dues vegades premi de premsa de l'Olimpíada Internacional de l'humor. Era col·laborador del diari *Levante* on va crear la secció "Viajero por ahí", amb reportatges gràfics i cròniques literàries que seguien la seua recerca investigadora. Fou director de la revista *Ecos de la Paperera de San Jorge* (1961-1964) i del llibre de la Fira *Xàtiva en Agosto* (1973-1979). El 1971 publicaren el seu primer llibre *Traigo en mi voz a Játiva* i posteriorment cinc llibres més. A més té sense publicar més de vint llibres i nombrosos poemes i assajos literaris. En aquells temps portava la investigació sobre la iconografia borgiana, Sant Feliu, i Sant Jacint Castanyeda i altres xativins il·lustres, però una greu malaltia degenerativa

el va deixar prostrat en el llit i el va deixar incapacitat per a continuar amb la seua tasca. L'any 2001 l'ajuntament va adquirir part del fons José López Sellés, concretament una biblioteca amb llibres entre el segle XVIII i XX, molts d'ells de temàtica local.

Moltes persones que el conegueren es pregunten "Però, encara és viu?" Sí senyors, encara és viu, gràcies a l'afecte, la humanitat i la generositat d'una família que estan cuidant-lo com si en fos un membre més. Viu, però molt delicat de salut i oblidat per tota la societat de Xàtiva, a la qual ell, li ha dedicat tota la vida.

Mi abuelo. Mónica

Apenas tenía diez años cuando mi abuelo murió. Lo recuerdo como una gran persona, con gran corazón, si me preguntaran ¿quién fue tu abuelo? respondería: un héroe de la vida que vivió. Se casó con Pilar Giner, con la cual tuvo 5 hijos: 4 chicas y un chico.

Durante la Guerra Civil murió el chico y la chica mayor que se llamaba Mónica, con tan solo 19 años. Se dedicó a mantener a su familia mediante el estraperlo, en un ir y venir por las carreteras y sendas con su carro. Siempre estaba leyendo, pensando y observando las cosas de su alrededor. Si le preguntabas ¿abuelo qué estás pensando? Decía: cosas mías.

Él vivió en el pueblo de Benimuslem, al lado de Alzira, fue alcalde de esa población y un socialista defensor de los trabajadores, querido y respetado aún hoy en este pueblo, que cuando puedo voy a visitar.

Tenía ocho nietos de sus tres hijas; cuando yo nací, mi madre, le dijo:

-padre que te parece si le ponemos a la niña Mónica.

A él le hizo gran ilusión. Yo estoy orgullosa de mi nombre y en mi casa tengo una fotografía, en blanco y negro, puesta en la pared como un triunfo.

Él siempre nos decía: Algún día las mujeres dominarán el mundo.

Y yo le preguntaba: -¿Cómo?

Él me miraba y sacaba su petaca liaba un cigarrillo y contestaba: ¡Por medio del lenguaje que es la comunicación entre los seres vivos!

Refranys

Quan Santa Anna es posa el
manto i Vernissa fa capell, llaurador
torna a casa, encén el foc i fes cor-
dell.

Te di tomillo y romero
Cantueso y mejorana
Te lo di por que te quise
Y porque todo lo sana.

Mi escuela. Tere Jordán Sabater

Este es el segundo curso que vengo a la Escuela de Adultos. En este tiempo he ido mejorando mucho. Ahora estoy leyendo un poco más porque no sabía nada cuando vine. Hago sumas y restas llevando series de números. Este curso estamos en el edificio nuevo, tiene una planta baja y tres pisos.

En la planta baja hay un vestíbulo, servicios y un salón de actos que es muy bonito para reunirnos, el suelo es de madera, tiene un escenario y hay muchas luces en el techo.

En el vestíbulo, en la pared está la foto de Francesc Bosch i Morata, que le da nombre a la escuela, es una foto muy grande, dicen que fue *Conseller*. Hay un ascensor que comunica toda la escuela.

En la planta primera está secretaría, el despacho de la asociación de alumnos-as, la sala de profesores, también está la biblioteca, dos aulas, el almacén, los baños y el cuarto del personal de servicios.

En planta segunda hay seis aulas también está el despacho de Dirección.

En la tercera planta está el aula de informática de dibujo, el aula de prensa y dos departamentos.

En todas las plantas hay servicios. En fin todo el edificio es precioso y me gusta mucho.

Mi perro. E. Mengual

Mi perro es muy glotón nunca se siente satisfecho pero es un encanto, a mí me quiere un montón. Cuando vamos de paseo no le gusta que me pare a hablar con ninguna amiga, con todo el descaro me mira y me ladra, y tengo que seguir el paseo y él se sale con la suya.

Mi perro se llama Curro es un *cocker spaniel*, le das un poco de cariño y él te devuelve el doble. Cuando salimos de paseo yo me hago responsable de que no ensucie.

Quiero mucho a Curro pues me hace mucha compañía.

Per a Àngela. ps.

El dia que nasqueres tu
El cel estava revolucionat
Tots busquen. Què busquen?
Dues estrelles. On estan?
S'hauran perdut? No!
Les has buscades entre els núvols?
Sí, però no estan.
El dia que nasqueres tu
El cel estava aturat.
Les han robades. No, home, no!
Que sí, les han robades
i en la careta d'Àngela les han posades.

Las ciudades. Julia Navarro

Las ciudades sin ti no las recuerdo,
Son como flores cerradas del mundo.
Las ciudades sin ti no tienen nombre.
Las ciudades sin ti no las recuerdo.
La noche en que no estás tiembla

Mi noche, si el vacío me mira con
Tus ojos vale más el vacío que la Vida
Si me mira el vacío con tus Ojos.
La noche en que no estás tiemblan.

Marina. Mònica Garrido Giner

Marina, terra de mariners,
En l'aire va contra el vent.

Oh! Dolça terra de mariners!

És la terra el seu mar, el mar la terra serà.

Mar i terra junts estan.

Mariners a la mar se'n van quan el dia comença a brillar.

La mar els acull amb amor,
la terra els dibuixa amb temor,
mariners que a la mar aneu.

Torneu, torneu...

Marina, terra de mariners
On brilla el sol cada dia,
Deixant llum a l'ombria.

Que ningú oblide el tresor
Que la mar ens deixa ple d'or.

Recuerdos de las escuelas de mi infancia. Marisol Giner Escobar

No recuerdo muy bien los años que tendría, unos ocho, cuando íbamos al colegio de la Bení, mis hermanos más pequeños y yo. Allí nos daban de comer y para merendar nos daban pan de higos secos. Cuando terminaba el colegio por la tarde cogía a mis hermanos y nos marchábamos a casa que nos pillaba lejos.

La maestra era una monjita muy delgada y pequeña, llevaba gafas y era muy buena. Se llamaba Sor Josefina, era un encanto.

Luego ya pasamos a la escuela llamada La Fonda, situada en la calle Moncada. Recuerdo que tenía un patio no muy grande que tenía una fuente y una balsa para lavar la ropa. Mi maestra era bajita y gordita. Llevaba el pelo recogido en un pingo. Se llamaba Doña Concha.

Yo no iba mucho al colegio porque tenía que ayudar a mi madre. Mi madre se levantaba muy temprano para ir al mercado y nos quedábamos solos en casa. Yo también iba más tarde a vender al mercado, era espabilada.

Un día la maestra le mandó un recado a mi madre diciéndole que era una lástima que no fuera a la escuela porque era trabajadora y aplicada. Como aprendí a leer pronto, siempre iba leyendo todos los letreros y después cuentos de hadas.

Tornar a l'escola als cinquanta anys. Mari Trini Martínez

Després de molt de temps sense agafar els llibres d'escola l'any passat vaig decidir tornar a estudiar. Encara que els primers passos van ser difícils, l'experiència està sent molt positiva. Les circumstàncies laborals em van portar a replantejar-me el futur. Com els ha passat a molts, se m'acabà la feina sense decidir-ho jo. Aleshores, no em va quedar una altra, m'havia de formar, el que no vaig fer de jove. Però, quina ha sigut la meua sorpresa, tot allò que vaig aprendre de xiqueta no té res a veure amb el que avui s'ensenya. Bé, no tot és tan diferent: Si tens ganes d'aprendre, tens molt guanyat. Els mestres fiquen el que falta, gràcies a ells m'he pogut anar enganxant al ritme de l'escola.

Hi tenia una dificultat afegida: sóc castellanoparlant. Ara bé, el valencià no em ve de nou, ja conec la llengua, per això m'han ajudat les cançons de Raimon i de Serrat, les quals he escoltat amb molta gana, ja que m'obrien a una realitat alhora de lluita i tendresa.

Ara que ja s'està acabant el curs, puc dir que els sacrificis, i els que han hagut de fer els de ma casa, han valgut la pena. Estic pensant-me fermament seguir estudiant un poc més. Crec que per aprendre no hi ha edat.

Un dia a la muntanya. Marian

Farà uns quants diumenges anàrem a caminar per la muntanya, anàrem en el cotxe fins a “*Les Arcaetes*” i des d’allí començarem a caminar fins a arribar a la zona de “La Cova Negra”, concretament fins al naixement del riu, i quan arribàrem vam veure que un poc més avant hi havia uns cotxes, cosa que ens va estranyar molt, perquè allí només es podia arribar a peu, però quan arribàrem on estaven els cotxes ens adonàrem que un poc més avant hi havia un altre camí que venia des del poble de Bellús, el que vol dir que també es pot arribar ara des d’allí amb cotxe. El riu està molt bonic, porta molta aigua, perquè ha plogut tant que han hagut d’obrir les comportes de la presa de Bellús per a desaiguar i el riu va ple i l’aigua molt neta, com ja feia anys que no es veia. També ens adonàrem que a causa dels forts vents i pluges d’aquest hivern hi havia arbres i matolls alts trencats, i justament un dels arbres més grans havia caigut sobre un dels banquets de fusta que havien posat allí per a descansar i l’havia trencat. I pel camí hi havia moltes branques trencades.

Aquella zona és molt bonica, a mi m’agrada molt passejar per allí, perquè vas vorejant el riu sempre i hi ha unes vistes molt boniques, segons per la zona que vas hi ha unes fotos impressionants, i també depén molt de la llum del sol que és diferent segons l’hora i fa uns contrastos molt bonics.

Madre. Julia Navarro

Madre tú que te desviviste por mí y que pocas veces te dije: “te quiero”, queriéndote como te quiero. Siempre fui la niña de tus ojos por estar enfermita, teniendo hermanos como tenía. Todo lo bueno era para mí, yo se lo daba a mis hermanos porque no tenía hambre, madre mía.

Me acuerdo cuando cosías en la salita, cuando todos dormían, ropa que te daban la descosías, la girabas por el revés para que pareciese más nueva, la lavabas, la planchabas, y luego la ponías a nuestra medida; eso tiene mucho valor, porque salía a la calle, al otro día, como las princesas, por eso te escribo esta carta, para decirte que no te hemos valorado lo que valías y quiero que sepas que tu hija no te olvida.

¡Si supieras lo que te necesito! Vendrías volando como un ángel para ver lo que quería, pues querría verte un segundo, un minuto, pero verte madre mía.

En el curs 98/99. MRN

Sorgí en la meua vida
Com traure’m el graduat,
Oportunitat que em va donar l’escola d’adults,
Lluitar per a millorar.
Em vaig traure l’ESO,
Això que era inimaginable
Dins de les meues il·lusions,
Afirmant la meua història,
Descobrint una altra educació,
Utilitzant les experiències adquirides,
La lligassa als estudis se’m va facilitar.
Temps plens d’idees,
Sorgí un món sense fronteres a l’aprenentatge.

Introducció

Abordaré breument els seus antecedents històrics, el que és i el que no és l'educació popular, els seus principals fonaments teòrics, els seus elements i components ètics, epistemològics, metodològics, pedagògics i didàctics i les seues premisses i compromisos sociopolítics.

Antecedents històrics

Com a “corrent” de pensament i acció, l'educació popular només pot entendre's i conceptualitzar-se a partir de la seua pròpia praxi. Per tant, no es tracta (ni es pot) de donar-ne una definició, sinó que més aviat correspon analitzar els seus components i les seues diferents expressions per a així construir les categories que ajuden a explicar la seua naturalesa.

Aquest procés “pràctic” compta amb importants antecedents relacionats amb pedagogs, polítics, actors socials i fins i tot pròcers de les nostres històries que podríem reconèixer com a “precursors” de l'educació popular.

Els seus plantejaments i propostes polítiques, educatives i pedagògiques són en veritat molt coincidents amb les que sosté l'actual educació popular. Entre aquells vells precursors trobem les idees de Simón Rodríguez, el mestre de Simón Bolívar, del mateix Bolívar, de José Martí, de Félix Varela, de José Carlos Mariátegui, de Sandino, de Lázaro Cárdenas i del Che Guevara, només per esmentar als més connotats. El 1994 el Col·lectiu d'Investigació Educativa “Graciela Bustillos” de Cuba va realitzar un esdeveniment molt interessant anomenat “Precursors de l'educació popular”. En ell es van estudiar justament els plantejaments i propostes dels ací esmentats i altres més. Resulta realment sorprenent la gran similitud d'aquests plantejaments (acotats a la seua època i circumstància) amb allò que planteja l'educació popular.

A Europa, i a pesar de les grans diferències contextuais, des de principis del segle passat el moviment de les escoles populars (sobretot en països

nòrdics) i l'original moviment de les universitats populars, marquen sens dubte referències importants de caràcter històric a allò que hui coneixem modernament com a “educació popular”. No obstant això, efectivament es tracta només de referències en el sentit històric, ja que més que influir directament el seu impacte va tenir a veure amb el predomini que van exercir en molts dels seus precursors “moderns”.

Caldria agregar més actualment -d'una o altra manera – la influència indubtable de les propostes de pedagogs com Freinet, Vygotsky i Piaget, entre uns altres.

Però qui realment va venir a constituir-se com el “pare” modern d'aquesta proposta teoricopràctica és sens dubte el gran pedagog brasiler Paulo Freire. Nascut en el nord-est brasiler i mort el 1997, va viure una vida plena de compromís coherent (que fins i tot li va costar presó i dèsterament durant la dictadura militar dels seixanta en el seu país) i d'una gran producció intel·lectual. Les seues primeres obres *L'educació com a pràctica de la llibertat* i *Pedagogia de l'oprimit*, justament d'aquesta dècada, s'han convertit en veritables clàssics de la pedagogia moderna i, per descomptat, del corrent anomenat educació popular. Al llarg de la seua vida Freire ens va oferir moltes més obres, sent les últimes la *Pedagogia de l'esperança* i la *Pedagogia de l'autonomia*. Com a obres pòstumes, la seua viuda Ana Maria Araujo de Freire (Nita) ens ha regalat ja la *Pedagogia de la indignació* i la *Pedagogia dels somnis possibles*.

Des d'aquests antecedents podem ara trobar l'expressió més actual de l'educació popular a partir de la dècada dels seixanta, època de gran interès i importància quant a fenòmens socials, polítics, religiosos i culturals. Freire va escriure les obres esmentades més amunt a la fi d'aquesta dècada, les mateixes que van influir de manera molt significativa en els cada vegada més nombrosos estudiants, joves militants cristians, intel·lectuals i religiosos que es van bolcar al treball sociopolític de base com a conseqüència de fenòmens històricament significatius que van succeir en aquests anys.

El pes del context

El triomf de la revolució cubana marca significativament els inicis de la dècada dels 60. La situació de pobresa i injustícia generalitzada a Amèrica Llatina va fer que aquest fenomen atragués l'atenció i l'interès de

¹ Carlos Núñez Hurtado (1942-2008), educador popular i amic, fundador de l'Institut Mexicà de Desenvolupament Comunitari (IMDEC), president del Consell d'Educació d'Adults d'Amèrica Llatina (CEAAL), Diputat Federal pel PRD, Coordinador de la Càtedra Paulo Freire en l'ITESO de Guadalajara, etc.

molts militants socials, no només, o principalment, per a “copiar” el model de lluita armada (que sens dubte es va generar) sinó també per a buscar compromisos des del contacte amb aquesta realitat social i els seus actors naturals. Així, van sorgir grups, associacions socials, expressions religioses, etc. que buscaven acostar-se al poble per a tractar de generar i/o donar suport a les seues incipients manifestacions d’organització.

Preocupats per aquesta “mala influència”, el govern d’Estats Units i els seus còmplices nacionals van desenvolupar sota l’administració Kennedy l’Aliança per al Progrés, estratègia de cooptació d’aquestes inquietuds mitjançant el desenvolupament de centenars de projectes de desenvolupament “comunitari” (habitatge, serveis bàsics, infraestructura, etc.) de cap a cap de la nostra Amèrica.

Independentment de la intenció política, l’Aliança va col·locar -defet- inquietuds socials, capital, tecnologia i debat en el camp de les polítiques públiques, la qual cosa va afavorir, d’alguna manera, les inquietuds i compromisos generats en aquesta dècada pels fenòmens descrits, entre ells, molt especialment, el Concili Vaticà II.

El Concili Vaticà II va tenir una gran influència renovadora a nivell mundial, ja que va col·locar a molt amplis sectors religiosos i cristians en general en el camí -entre moltes altres conseqüències- del retrobament amb els pobres del continent. Això va provocar la maduresa del pensament i la pràctica socioreligiosa del que es va anomenar (i s’anomena) la Teologia de l’Alliberament, expressada en “els Documents de Medellín” de la Conferència Episcopal Llatinoamericana (CELAM) el 1968.

Coincidentment amb la data de Medellín es van donar els moviments del 68 en el món. A Mèxic, bé sabem, amb la seua quota enorme de sang i sacrifici, va marcar sens dubte un abans i un després en la consciència i la vida política del país.

En aquests escenaris realment complexos van aparèixer també construccions teòriques que pretenien explicar la pobresa del continent. Així trobem la “teoria de la marginalitat” i el seu antídota, la “promoció popular”. Aquesta última, produïda a Xile per l’equip de Desenvolupament Econòmic i Social per a Amèrica Llatina (DESAL) va oferir, potser per primera vegada, una interpretació històrica i estructural de la pobresa continental. El seu impacte va ser significatiu en l’enfortiment dels projectes que en forma incipient s’iniciaven per aquells anys.

És en aquest escenari de finals dels seixanta que l’obra de Paulo Freire es va fer present, oferint no només aportaments teòrics i conceptuals, sinó també propostes metodològiques que van servir d’agafador a molts d’aquells que, “conscienciats” (segons la proposta freiriana) pels esdeveniments descrits, buscaven aportaments que els permeteren concretar les seues inquietuds socials i polítiques.

Així es “va iniciar”, en la seua expressió “moderna”, el corrent de pensament i acció anomenat educació popular.

Aquests i altres fenòmens socials, així com pensadors i intel·lectuals compromesos, van impulsar el despertar de la consciència de canvi cap a societats més justes i més humanes, creant així l’ambient i l’espai ètic i intel·lectual que va donar origen a aquesta important proposta.

En els setanta el procés va continuar enfortint organitzacions de base, creant organitzacions no governamentals (ONG) i ampliant camps d’acció. El 1979 el triomf de la revolució sandinista a Nicaragua va marcar una nova etapa en el desenvolupament de l’educació popular.

En un continent sotmés a règims dictatorials en molts dels seus països, l’esperança del canvi renaixia i el caràcter tan particular d’aquest procés revolucionari (humanista, participatiu, amb forta presència cristiana) va generar un espai inèdit per al desenvolupament de l’educació popular. Efectivament, per primera vegada aquest corrent era convidat a assumir reptes d’envergadura mai abans demandats. Es tractava d’assumir, des dels seus pressupostos i propostes, l’elaboració de polítiques públiques en matèria educativa, d’habitatge, de salut i d’enfortiment de les organitzacions socials, entre d’altres, a nivell nacional.

Allò viscut, creat i experimentat en aquest procés aviat es va projectar a la resta del continent, que al seu torn treballava per la recuperació i/o aprofundiment de la democràcia. Així doncs, els vuitanta van ser d’enfortiment i desenvolupament de l’educació popular. Van sorgir i es van consolidar experiències molt valuoses. Es van promoure i van consolidar xarxes i articulacions. És època d’intercanvis, d’influències, d’avanç. De vegades amb major encert metodològic, altres tantes amb intuïcions fonamentals; algunes -fins i tot- amb serioses deficiències, però la gran majoria -insistesc- se situen i autodefineixen com a experiències d’“educació popular”.

A mesura que van anar avançant els anys, la capacitat d’incidència dels processos socials populars va anar augmentant. Van nàixer les “co-

ordinadores”, “els fronts” i les “aliances” que van relacionar i donaren dimensió a moltes de les organitzacions socials de base, mancades al principi de projecció política i, per tant, de veritable capacitat d’incidència en els processos de transformació que els donaven origen ètic.

Algunes vegades com a precedent, i unes altres com a conseqüència d’aquests fenòmens, la creació i el desenvolupament de múltiples ONG va ser també expressió explícita de l’avanç de l’educació popular. Aquestes es van anar fent càrrec de les “noves temàtiques” i de l’atenció als “nous subjectes” (o “subjectes emergents”, com s’han obstinat també a anomenar-los). Així, el treball de l’educació popular es va començar a expressar també en la promoció i defensa dels “drets humans”, de la cura del “medi ambient” o de la problemàtica “ecològica”, en l’educació per a l’“equitat de gènere”, en el “tema de la pau”, entre d’altres; tots aquests fenòmens expressaven les noves problemàtiques, el desenvolupament mateix de la consciència sobre aquestes temàtiques i el creixent protagonisme de la societat civil que col·locava nous subjectes abans no existents o ni tan sols considerats.

A la fi dels vuitanta l’enfonsament del socialisme històric, la caiguda del mur i la derrota electoral del sandinisme va provocar fortes crisis en l’educació popular. Els noranta són, en conseqüència, anys de desconcert, de debats sobre la “refonamentació” de la proposta, de replegament, d’abandó del suport financer internacional, però també de fort impacte i presència significativa en escenaris abans no abordats, com la incidència en polítiques públiques, en fòrums internacionals, en la política mateixa i en la vida acadèmica.

En l’actualitat el nou segle ha permès una etapa de retrobament, de noves síntesis, de reactivació. És moment de reconèixer la força acumulada, de llançar noves iniciatives. És un moment d’esperança i de forta projecció.

Què és i què no és l’educació popular

És important reconèixer que hi ha diferents apreciacions sobre el tema. Per a molts, l’educació popular només consisteix en l’aplicació de determinades “tècniques” o eines didàctiques que fan més amé i eficient el procés d’ensenyament-aprenentatge. Per a uns altres és sinònim d’“educació d’adults”, és a dir, de tots aquells processos educatius “formals” que es realitzen “infor-

malment”, és a dir, fora de l’aula, amb horaris flexibles, però que en el fons són part de les polítiques compensatòries per als dèficits del sistema educatiu formal i escolaritzat. Alguns més la situen en el terreny d’altres modalitats educatives, com educació a distància, educació especial, etc.

Però pel seu mateix nom de “popular”, i perquè la majoria de les seues pràctiques es realitzen justament amb sectors populars, gairebé tots coincideixen que es tracta de pràctiques “marginals”, a xicoteta escala, dins d’esquemes “informals” i normalment realitzada amb adults pobres.

Totes i cadascuna d’aquestes interpretacions es basen en aspectes que en veritat solen identificar a moltes de les pràctiques concretes de l’educació popular i que utilitzen o expressen algun o alguns dels elements ací descrits. Però per a mi (i per a un gran corrent d’educadors i educadores populars d’Amèrica Llatina), l’educació popular és alguna cosa molt més complexa i important.

Efectivament, l’educació popular constitueix un corrent de pensament i acció dins del camp de les ciències socials, particularment de la pedagogia, que treballa principalment dins del gran espectre del que coneixem genèricament com el camp d’“allò popular”, i com a tal, no pot reduir-se a meres “modalitats”, aspectes parcials, mètodes, etc.

L’educació popular, llavors, és una proposta teoricopràctica, sempre en construcció des de centenars de pràctiques presents en molt diversos escenaris de la nostra Amèrica (i més enllà). La seua visió és integral, compromesa socialment i política. Parteix i se sustenta des d’una posició ètica humanista. Assumeix una posició epistemològica de caràcter dialèctic, rebutjant per tant el vell, tradicional i encara “consagrat” marc positivista. En conseqüència, desenvolupa una proposta metodològica, pedagògica i didàctica basada en la participació, en el diàleg, en la complementació de diferents sabers. I tot això des de, i per a una opció política que veu el món des de l’òptica dels marginats i exclosos i que treballa en funció del seu alliberament.

Com una síntesi que il·lustra la seua concepció, Freire ens diu pel que fa a l’educació que “com a procés de coneixement, formació política, manifestació ètica, recerca de la bellesa, capacitació científica i tècnica, l’educació és pràctica indispensable i específica dels éssers humans en la història, com a moviment, com a lluita”.

I aquesta conceptualització àmplia que Freire ofereix per a l'educació en general cap molt bé en el que nosaltres entenem com a educació popular, doncs ell no diferencia la seua visió de "l'educació" de la seua comprensió del que anomenem "educació popular".

Els seus elements substantius

Desenvoluparé ara, breument, cadascun dels elements substantius que defineixen, al meu judici, a l'educació popular.

La seua posició ètica

Vivim en un món de creixents injustícies, on la mentida, la simulació i la martingala afavoreixen el pensament i l'acció dels sectors dominants econòmica, política, social i culturalment; un món globalitzat sota el model neoliberal vigent en el qual priven la mentida, l'egoisme, l'explotació i, el que és pitjor, l'assimilació de la desesperança i l'acceptació de l'ordre vigent com una cosa "normal" i gairebé connatural al desenvolupament de la humanitat. Aquest és el discurs de "la fi de la història" que després de la derrota dels models socialistes històrics i de la caiguda del mur de Berlín, se'ns ha vingut imposant com l'únic vàlid, el qual ha de normar i guiar el desenvolupament de la humanitat... no importa que per a això hagen de patir fam i misèria cada dia més i més germans nostres.

Els contrastos i la injustícia són veritablement escandalosos. N'hi ha prou amb aquesta dada per a il·lustrar-lo. El 1987 hi havia en el món sencer 145 persones -individus amb nom i cognom, no famílies, ni empreses, sinó individus- multimilionaris, és a dir, amb una fortuna personal de més de 1000 milions de dòlars. En l'any 1994 aquests van passar a ser-ne 358. És a dir, va haver-hi un augment del 150% en tot just 7 anys. El seu ingrés és igual al del 45% de la població del món.

Enfront d'això, l'educació popular parteix i se sosté en un marc ètic que, a diferència de l'ètica del mercat, és profundament humà. És l'"ètica de la vida", que troba una lectura "moral" en el nostre entorn llatinoamericà (i mundial) el que ens duu a un renovat compromís darrere de la transformació social.

Freire adverteix que "La ideologia fatalista, immobilitzadora, que anima el discurs liberal, camina solta en el món. Amb aires de postmoderni-

tat, insisteix en convèncer-nos que no podem fer res contra la realitat social que, d'històrica i cultural, passa a ésser o tornar-se 'gairebé natural'".

Aquest advertiment té a veure amb la necessitat de mantenir viva l'esperança i el nostre conseqüent compromís ètic.

El món canvia. Els fenòmens que expressen els canvis, també. Alguns són veritablement nous, ja que el camp del coneixement, la informàtica, la genètica, etc., no existien o s'expressaven com ara. La lectura i interpretació d'aquests fenòmens no pot fer-se sinó des de l'opció ètica -i la seua lectura moral- que fonamenta i sosté l'educació popular.

L'ètica ens guia. La moral, que és sempre expressió històrica i contextual de l'ètica, és la que es mou, canvia i s'adapta... com es canvia el món.

Davant els cada dia més complexos reptes del món globalitzat sota el model neoliberal, el nostre posicionament ètic ens condueix a replantejar el nostre compromís de sempre, però segons els signes d'ara.

En l'educació popular l'ètica és un component que no canvia. Canvia, sí, la nostra *lectura moral* enfront dels nous fenòmens. I per tant, la nostra interpretació dels fets i l'adaptació de les nostres propostes.

El tema defineix la nostra posició en el món, i l'educació popular té, sens dubte, una opció ètica innegociable. En la seua proposta, inherentment, substancialment, com a component i com a guia del seu accionar, el component **ètic** és un dels seus pilars fonamentals.

El seu marc epistemològic

En conseqüència amb les coses anteriors, l'educació popular sosté que el coneixement, element essencial del fet educatiu, és un fenomen humà, social, històric i contextual. En conseqüència, assumeix una teoria del coneixement d'acord amb els seus principis i valors. Si es tracta de construir subjectes alliberats mitjançant l'educació, mai el coneixement pot ser entès i usat com un instrument de dominació i/o alienació. L'educació entesa i practicada com un acte alliberador requereix d'un marc epistemològic en el qual el coneixement és construcció social permanent dels subjectes educands, en l'acte personal i social de comprendre(s) i alliberar(-se).

Així doncs, es parteix d'un marc epistemològic de caràcter dialèctic, i no positivista, és a dir, aquell que converteix a l'educand en mer "objecte" de transmissió passiva de coneixements preelaborats que, moltes vegades,

són aliens a la seua sensibilitat i interessos. El que Freire anomena *educació bancària*, que en *Pedagogia de l'oprimit* defineix com aquella en la qual “el coneixement és una donació d'aquells que es jutgen savis als que jutgen ignorants”. Abunda sobre això en *Extensió o comunicació* quan ens diu que: “Aquesta és una manera estàtica, verbalitzada, és la forma d'entendre el coneixement que desconeix la confrontació amb el món com la font veritable de coneixement.”

Per això, per a l'educació popular la realitat és la font veritable de coneixement, i en conseqüència, no podem simplificar-lo en aïllar-lo de les dinàmiques reals socioeconòmiques, culturals i polítiques del context de l'educació per a “ensenyar-lo” en forma vertical, repetitiva i memorística.

“Coneixement és, doncs, procés que resulta de la praxi permanent dels éssers humans sobre la realitat”, ens recorda Freire. És cert. El coneixement sempre es genera socialment. Sempre. I hi ha moments, èpoques i circumstàncies que provoquen síntesis que autors intel·lectuals amb gran capacitat de comprensió i projecció tenen la capacitat de sistematitzar i presentar com “una construcció teòrica”.

El coneixement es produeix des de la relació dialèctica entre “l'ésser”, “el medi” i “la història”; per naturalesa és construcció social i ha de ser socialitzat a nivells, capes i capacitats diversos. En ser social i compartible es pot, per tant, enriquir sempre. Tot el coneixement ha nascut d'un altre que abans ja existia. Aquesta és la qualitat de dialèctic del fet de conèixer. No hi ha coneixement estàtic. Mai el pot haver.

L'educació implica una determinada teoria del coneixement posada en pràctica; en el cas de l'educació popular, un dels seus pilars fonamentals és la seua proposta entorn de l'objecte que es tracta de conèixer i al mètode de conèixer-lo. Paulo reitera permanentment en tota la seua obra aquesta preocupació: “El coneixement, sempre procés, resulta de la pràctica conscient dels éssers humans sobre la veritat objectiva que al seu torn els condiciona. Per això entre aquells i aquesta s'estableix una unitat dinàmica i contradictòria. Com dinàmica i contradictòria és també la realitat.”

En síntesi podem dir que l'educació popular sosté un enfocament epistemològic dialèctic, complex, processual, holístic, contextual, històric, dinàmic, que supera les visions parcialitzades i per esdevenir professionals que el paradigma positivista pregonava i sosté. Per això apel·la i incorpora l'es-

fera del sensible (clau en els processos pedagògics) però enquadrant aquest nivell en el procés més complex del conèixer: “Tot coneixement parteix de la sensibilitat, però si es queda a nivell de la sensibilitat no es constitueix en saber perquè només es transforma en coneixement en la mesura que, superant el nivell de la sensibilitat, arriba a la raó d'actuar”, ens diu Paulo.

Per als educadors i educadores populars, els éssers humans som éssers individuals carregats d'experiències personals, familiars i socials. Històriques i objectives, si podem anomenar-les així. Però també carregades de connotacions subjectives. Som éssers que vivim en un context “objectiu”, però que també el vivim i l'interpretem des de la nostra pròpia subjectivitat, les nostres creences, posicions ideològiques, opcions ètiques i polítiques. Som éssers socials en un determinat context històric. Aquest és l'ésser humà, que és educador o educand. O millor dit, educador i educand sempre. Aquest és l'objecte/subjecte del fet de conèixer i d'ensenyar.

La seua proposta metodològica i pedagògica

Amb molta freqüència trobem diferents actors socials, educatius o polítics que s'adhereixen clarament a l'anteriorment plantejat. És a dir, a nivell de discurs, posició i intenció, no hi ha problema. Però quan es revisen les seues pràctiques concretes trobem una gran distància entre teoria i pràctica. És un problema generalitzat d'*incoherència*.

En la base d'aquesta distància hem trobat un problema de caràcter *metodològic*, és a dir, del *com* fer realitat -coherentment- el que en el discurs i l'opció ètica es proclama amb honestedat. Normalment no es tracta d'un problema de falsedat, mentida o incoherència dolosa, sinó simplement d'incapacitat de treballar d'una “altra” manera diferent, nova i conseqüent amb el que busquem i expressem en el nostre discurs sincer de caràcter renovador.

I és que tants anys de viure, estudiar i practicar les velles formes i els vells mètodes ens han marcat més del que ens imaginem. Si des que naixem, en la família, en l'escola, en la societat, en l'església, en la universitat, en la política, és a dir, en pràcticament totes les instàncies del quefer social se'ns “educa” per a la competència, en l'antidemocràcia, amb mètodes “verticalistes” i autoritaris... què podem esperar, en conseqüència, de les nostres formes d'actuar, sinó la seua repetició?

Si des de sempre se'ns ha ensenyat a “aprendre” (memoritzar?), però no a *pensar*; si només se'ns exigeixen “resultats” (sobretot de tipus quantitatiu), sense importar el *procés* mitjançant el qual es van obtenir dits resultats; si sempre hi ha una autoritat que és inqüestionable (en la família, en l'aula, en el partit, en l'organització, en l'església...) llavors... com anem a pensar lliurement? Quan serem capaces de dialogar -i fins i tot de dissentir- sense deixar de ser respectuosos? En una paraula, hem estat “domesticats”, més que *educats*. Per això, encara que moltes vegades vulguem canviar els nostres hàbits o mètodes de treball ens resulta realment difícil assolir-lo, perquè el pes d'allò establert, allò autoritzat, allò correcte, allò “normal”, segueix sent molt fort i fins i tot determinant.

L'educació popular sempre ha estat crítica d'aquesta situació, però també ha estat propositiva. En la seua *proposta metodològica de caràcter dialèctic* els elements d'una pedagogia crítica i profundament participativa, acompanyats d'una didàctica en conseqüència, permeten el desenvolupament d'un procés d'ensenyament-aprenentatge veritablement actiu, on el coneixement és construït processualment i en forma col·lectiva. Es fa a partir dels coneixements, la pràctica i el coneixement del context que els mateixos educands tinguen d'ell. Es tracta d'un *procés teoricopràctic*, on el coneixement generat i acumulat per la humanitat (la teoria), està al servei del procés de construcció col·lectiva del coneixement, i no “sobre” ell. És la teoria *a partir de la pràctica* i no *sobre ella* -com sol ocórrer- amb la qual cosa s'aniquila el descobriment i el goig. La proposta de l'educació popular té sempre, com a punt de partida, la pròpia *pràctica social* dels participants en el procés educatiu. Parteix d'allò concret, d'allò simple, d'allò personal i allò subjectiu. D'allò més proper. Però des d'ací, processualment, avança cap a allò abstracte i allò complex, cap a les categories científiques que expliquen -almenys temporalment- els fenòmens estudiats. I això -reiterem- només pot assolir-se amb la participació activa de tots els involucrats.

En aquest procés d'ensenyament-aprenentatge el mestre, o educador, no desapareix ni perd el seu rol conductor; per contra, segueix sent element substantiu i dotat de la gran responsabilitat de conduir als educands al desenvolupament complex de la seua personalitat, al seu creixement en coneixements, hàbits i actituds de col·laboració, d'investigació, de recerca, de respecte, de tolerància. A créixer, en síntesi, no només quantitativament, sinó -i sobretot- qualitativament.

Des de l'educació popular l'educació cal entendre-la com un fet democràtic i democratitzador, en l'aula i més enllà de l'aula. La clau està en l'actitud democràtica de l'educador, que treballa la seua proposta mitjançant la “pedagogia del diàleg” i de la participació. Que és capaç d'ensenyar i aprendre. Que sap parlar, perquè sap escoltar. Que pot oferir el seu coneixement, perquè està obert al coneixement dels altres. Que pot produir la síntesi entre l'acte d'ensenyar i l'acte d'aprendre, en aquesta visió de “doble via”: educador - educant, educant - educador.

L'educació popular, d'acord amb la seua posició ètica de construcció de “subjecte alliberant-se”, i amb el seu marc epistemològic de construcció de coneixement, afirma en la seua proposta metodològica i pedagògica que el “punt de partida” de tot procés educatiu està en el nivell en què l'educand es troba, qualsevol que aquest siga. I Paulo ens diu referent a això: “Sempre el punt de partida és el sentit comú dels educands i no el rigor de l'educador”. I ho aclareix quan assenyalà: “Açò significa que des del punt de vista de l'educació com un acte de coneixement, nosaltres els educadors hem de partir -partir, aquest és el verb, no quedar-nos- sempre dels nivells de comprensió dels educands, de la comprensió del seu mitjà, de l'observació de la seua realitat, de l'expressió que les mateixes masses tenen de la seua realitat.”

Per a l'educació popular això implica sempre un acte creatiu i imaginatiu de l'educador com a pedagog. Educar té a veure llavors amb ser un inventor i reinventor constant de tots aquells mitjans i camins que faciliten més i més la problematització de l'objecte de coneixement que ha de ser “descobert” i finalment “aprehés” pels educands, que ho han treballat en dialogicitat permanent entre ells, i entre ells i l'educador, que democràticament i pacient els conduïx en una amorosa i solidària comprensió de l'acte educatiu.

La proposta de l'educació popular ofereix un camí pertinent per a arribar a aquest rigor, que té a veure no només amb l'acte educatiu en si mateix, sinó amb tot l'accionar sociopolític, cultural i organitzatiu, camps en els quals intervé cada vegada amb major impacte aquesta proposta.

La seua opció política

Aquest quart element és també conseqüència -i causa, alhora- dels altres elements substantius. Efectivament, si vam afirmar que la plataforma ètica no és considerada solament com un referent abstracte o teòretic, ni tampoc

només com una guia de comportament individual, és lògic llavors que l'educació popular prenga una *opció política* a favor dels marginats, dels oprimits o exclosos, com s'han obstinat a anomenar-los ara en el discurs neoliberal.

I aquesta opció, lògicament, la col·loca en una posició enfront de la societat actual i al model socioeconòmic, polític i cultural dominant. No ha d'entendre's que només trebal·le amb els pobres o exclosos -encara que aquesta ha estat, sens dubte, una de les seues principals característiques, com ja hem assenyalat- sinó que actua *preferencialment* a favor, des de, i en funció d'aquests sectors i dels seus interessos.

No és suficient llavors estar o treballar “amb el poble” per tal que puguem parlar d'una experiència d'educació popular. En realitat, depèn de com, per a què i des de quina opció s'està amb el poble. És a dir, es tracta del compromís i *opció política* (òbviament no estem parlant d'opcions partidàries) des del qual i cap al qual s'orienta la nostra acció: o al servei de l'alliberament, o al manteniment -de vegades, fins i tot, ingenu- de la societat i el model dominant.

L'educació popular ha pres històricament la seua opció; per això, encara que ara a causa del seu desenvolupament i relativa “majoria d'edat” estiga treballant i tenint una forta incidència en fòrums, debats i cimeres internacionals; o en processos de reformes educatives en alguns dels nostres països; o en assessories, i impuls a polítiques públiques, tot això ho segueix fent des de la seua posició i opció ètica i política.

Però a més, l'educació popular assumeix una posició política conseqüent en definir a l'educació *també* com un *acte polític*. Afirmar, en conseqüència, *que tota educació és, a més d'un acte pedagògic, un acte polític*. Per tant, no hi ha forma de mantenir-se al marge de compromisos sociohistòrics concrets. L'educació popular fa seues les paraules de Freire quan afirma que “el meu punt de vista és el dels condemnats de la Terra”. Des de la nostra *opció ètica*, la nostra mirada *política* ha de ser *a favor i des de* la mirada dels pobres de la Terra. Aquesta opció pel canvi, des de la mirada i interessos dels oprimits, assumint l'eticitat de l'acte educatiu, duu a afirmar la necessària i conseqüent naturalesa política d'aquest acte.

A manera de conclusió... la seua vigència en el món actual

Resulta gairebé ocios parlar de la vigència de l'educació popular després del plantejat fins a ací. Efectivament, ni els arguments de la recom-

posició geopolítica del món, ni els de caràcter ideològic i polític, ni els de tipus social o cultural fins a ara grollerament esgrimits per qui pensen que l'educació popular ja no té res a fer després de la “caiguda del mur”, són vàlids o se sostenen després de l'argumentació ètica, política i pedagògica/metodològica que hem sostingut línies amunt. Si els fenòmens que li van donar origen, si els valors que la sostenen, si l'atingència de les seues propostes es tornen cada dia més urgents davant societats que han “despertat” i busquen la participació conscient i crítica de la ciutadania, si es pronuncia i compromet amb el procés d'aprofundiment de la democràcia que anhelem, llavors podem afirmar que la vigència i pertinència d'aquesta proposta pràctica de caràcter socioeducativa, cultural i política anomenada genèricament educació popular, no està en dubte.

Podem afirmar, llavors, que l'educació popular no només no ha perdut la seua vigència, sinó que com mai està cridada a jugar un paper estratègic en el procés de canvi que viuen les nostres societats, ja que potser per primera vegada en moltíssim temps, el trencament de moltes “certeses” ens ha donat -com he afirmat moltes vegades- “permís per a pensar, sentir i actuar” amb imaginació, audàcia i compromís.

Des d'això s'afirma la nostra posició ontològica d'esperança per conquerir el nostre “inèdit viable” (en paraules de Freire) enmig d'un món que ha volgut decretar -sense èxit- la fi de la història.

25, 26 i 27 de març de 2009.

Un somni fet realitat

No hi ha canvi sense somni, com no hi ha somni sense esperança.

Reportatge: Agustí Perales Iborra,
Manolo Picó, Tere Vila i Ricardo Richart

11 de juny de 2009, a les 20:30 hores, al saló d'actes del CFPA Francesc Bosch i Morata

concert

les cendres de juny

**"Realitzades totalment aquestes coses, la ciutat buida dels seus habitants
el dia 17 de juny és cremada per totes parts per ordre d'Asfeld (...)
Al voltant de 80 edificis quedaren intactes."**

 **Associació de Persones
Adultes Participants**
CPFPA FRANCESC BOSCH I MORATA

L'Ullal Edicions

CPFPA FRANCESC BOSCH I MORATA

revista del cpfpa
francesc bosch i morata
xàtiva
maig 2009

l'ullal 9

tercera època

“L’Institut vindrà a despertar l’espiritualitat de tot un poble, aplicant-la a l’organització col·lectiva del treball científic, reunint l’esforç individual i totalitzant-lo en una obra pràctica, que el convertesca en un ressonador de la nostra llengua, de les nostres ciències, de la nostra economia i de la nostra cultura.” (A la Memòria de creació de l’Institut d’Estudis Valencians, 1937). Francesc Bosch i Morata